

Redmer Alma

TO EWER EN BRUNGERSMA

In *Brongers Geboekt* is uitgebreid aandacht besteed aan de oudste leden van de familie *Brungersma* in Groningen en Friesland. In het tweede kwart van de 16de eeuw komen verschillende *Brungersma*'s aan beide zijden van de provinciegrens voor, zonder dat de familierelatie nauwkeurig vast te stellen is.

Wel is duidelijk dat zij tot dezelfde familie moeten behoren: dezelfde voornamen (o.a. *Julcke*) komen steeds terug en ook op grond van de overgeleverde familiewapens is nauwe verwantschap aannemelijk.

Tevens wordt in *Brongers geboekt* de familie *To Ewer* genoemd, waarin de voornaam *Brunger* voorkomt.¹ Op zich is dat weinig schokkend nieuws, want die voornaam komt, alhoewel zeldzaam, vaker voor. Er zijn echter sterke aanwijzingen dat tussen deze twee families meer speelt dan alleen een toevallige naamsovereenkomst. Hieronder wordt geprobeerd iets meer over deze relatie te beschrijven. Eerst volgt een concept-genealogie van het geslacht *To Ewer*, waarna we nader ingaan op de mogelijke verbanden.

Genealogie To Ewer

De familie *To Ewer* is een aanzienlijke familie, waarvan de status net onder het niveau van de Ommelander adel gelegen lijkt te hebben. Zij was gevestigd in de buurschap waaraan zij de naam ontleende, gelegen onder Zuurdijk in de Marne.² Het vroegst bekende lid van het geslacht is **Iwe to Ewer**, die in of voor 1405 leefde. Hij is slechts bekend uit de naam van de edele heerd onder de rechtstoel Leens, in 1405 voor het eerst vermeld als 'Ewen heert to Ewer'.³ Het betreft hier blijkbaar het steenhuis van de familie, waarvan de resten zich nog onder de huidige boerderij bevinden. Bij de laatste verbouwing enige jaren geleden zijn de fundamenten door de bewoners niet onderzocht maar gewoon onder het beton gestopt.

Deze *Iwe to Ewer* kan vader (of grootvader of oom) zijn van:

- I. **Sicke to Ewer**, geb. ca. 1415, redger te Warfhuizen (kort voor 3 juli 1446⁴), overl. vóór 1461, tr. 1° ca. 1435 **N.N.** ; tr. 2° ca. 1445 **Ayle Her Alma**, vermeld 1461-1480; zij hertr. ca. 1460 *Hidde Aylkema*, hoofdelling te Rasquert (1464), weduwnaar van *Beetke Reindisma* (overl. ca. 1455).

1 *Brongers Geboekt*, p.22, GR 1497.

2 *Brongers Geboekt* p.487, afb.204.

3 R.A.G., H.A. Farmsum, inv.nr. 35*, reg. 23a, oud R.F. 1405.7. Gedrukt: *Oorkondenboek van Groningen en Drenthe*, II, nr. 1198.

4 R.A.G., H.J.K., inv.nr. 1, p. 16, H.O. Feith, *Warfconstitutiën en oordeelen*. Groningen, 1963, 21/22.

Op 20 maart 1461 treffen *Hydde Aylkuma* en *Ayle*, echtelieden, aan de ene zijde en *Iwe to Eweren* en *Alrick*, gebroeders, aan de andere zijde, een scheiding van een aantal gemeenschappelijke goederen.⁵

Op 19 maart 1476 schenkt *Ayle her Allema* aan het klooster te Winsum een jaarlijkse rente uit haar heerd land te Westeremden, Houwerdaheert genaamd, ten westen van Reddersmaheert gelegen, waarvoor men in het klooster jaarlijks rond St. Eufemia (16 september) zielmissen voor wijlen haar zoon *Alryck toe Eweren*, wijlen haar man *Sicke toe Eweren* en haarzelf en haar ouders 'ende de van de gheslachte sint' zal houden.⁶

Op 6 juni 1476 treffen *Iwe to Ewer* en (zijn stiefmoeder) *Ayle Aylkuma* van Raswert een scheiding, waarbij bepaald wordt dat aan *Iwe* toevalt alle huizen en henen te Ewer met toebehoren, waartegen *Ayle* ontvangt de huizen te Verallema (te Saaksum?). Verder ontvangt *Ayle* al *Ywes* land te Zuidhorn.⁷

Op 14 febr. 1478 schenkt *Ayle H[er]allema* aan het klerkenhuis te Groningen de helft van Houwerdaheerd te Westeremden, waarvan *Iwe to Eweren* de andere helft bezit.⁸ Deze belangrijke schenking, die, niet geheel juist, wel als een stichtingsbrief van het klerkenhuis wordt gezien, wordt in de literatuur wel op naam gezet van een *Ayle Hallema*,⁹ maar de eer komt dus aan vrouw *Ayle Her Alma* toe.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Iwe to Ewer**, volgt II.

Uit het tweede huwelijk:

2. **Alrick to Ewer**, overl. tussen 1461 en 1476.

II. **Iwe to Ewer**, geb. ca. 1440, overl. bij Warffumerzijl 30 juni 1500, tr. N.N.

Op 6 mei 1474 geven de hoofdmannen een mandaat af voor *Aylbett Alberda* om de roof (gerechtelijke beslaglegging), door de wedmannen te Godlinze, Bierum en Spijk op de goederen van *Iwe van Ewere* en *Abele Grevinge*, op te heffen, of deze op de komende warf te verdedigen.¹⁰

In 1477 viel aan hem en *Blyke to Frama* het redgerrecht toe van de heerd Olde heem te Ewer onder de rechtstoel Leens.¹¹ *Blyke* was hoofdelinge op Fraam te Huizinge. Zij of haar man hadden relaties met de familie *To Loquard*, maar een verband tussen de *To Ewers* en die familie kon niet aangetoond worden.

Voorlopig houd ik het maar op toeval dat zij rechten bezat tezamen met *Iwe to Ewer*. Zij was namelijk zeer welgesteld en had vele goederen en rechten in heel Hunsingo. Het redgerrecht van Ewenheert to Ewer (onder Zuurdijk in dezelfde rechtstoel) behoorde in 1477 aan *Schelte ter Borch* en *Iwo to Ewer*. Vermoedelijk was *Schelte* verwant aan de *To Ewers* en had hij een deel van dit recht geërfd.

Verder bezat *Iwe to Ewer* tevens één van de zes ommegangen in de rechtstoel Warfhuizen, vermoedelijk de ommegang die viel op Edsemaheerd op de meeden.

5. R.A.G., F.A. Ewsum, inv.nr. 61, oud inv.nr. 231a, reg. 52a.

6. Ibid., reg. 63a.

7. Ibid., reg. 63b.

8. R.A.G., Hs. in folio 13b, p.655-656.

9. Zie: A.T. Schuitema Meijer en E. van Dijk, *Inventaris Klerken- en Fraterhuis*, p.22.

10. R.A.G., O.A., inv.nr. 133, reg. 104.

11. L.H. Bruins, *Het claveboeck van Johan Tiassens*.

In 1500 stelden inwoners van de Marne zich bij Warffumerzijl op om zich te verdedigen tegen de invallende troepen van de hertog van Saksen. Op 30 juni van dat jaar kwam het tot een treffen waarbij 'twee hovelingen uit der Marne, de eene was geheeten *Jarck ter Borch* en de ander *Ewe toe Ewere*, mit veele huisluiden' sneuvelden.¹² Dit is de enige keer dat leden van de families *Ter Borch* en *To Ewer* als hoofdeling vermeld worden.

Uit dit huwelijk:

1. **Brunger to Ewer**, volgt III.

III. **Brunger to Ewer**, geb. ca. 1470.

Op 12 juni 1497 verklaart *Fosse*, weduwe van *Sicco Hollema* te Vliedorp, destijds gehuurd te hebben van wijlen *Blyke to Frama* o.a. 11 'swaeden' uiterdijk op de zuidoosterwal van Vliedorp uiterdijk langs het Groninger diep, recht tegenover Duersmakampen, waaraan ten noorden en noordwesten *Brunger to Ewer* en *Wypke to Fleedorp* grenzen.¹³

Een relatie tussen de families **To Ewer** en **Brungersma**?

Hiermee loopt de genealogie van de familie *To Ewer* ten einde. Een huwelijk van *Brunger to Ewer* is niet bekend, noch weten we wat met zijn erfenis gebeurd is. Het is echter verleidelijk om hem als stamvader van ten minste een aantal *Brungersma*'s aan te merken. Allereerst is daar natuurlijk de betrekkelijk zeldzame naam *Brunger*, maar ook de voornaam *Iwel/Ewe* vinden we terug. In *Brongers Geboekt* wordt aandacht besteed aan de familie van *Tjaert Brungersma*, vermeld te Oudwoude 1543, overl. vóór 1571, die een zoon *Euwe Brongersma*, geb. ca. 1545, had. Tezeldertijd vinden we in het oosten van Friesland, tegen de Groninger grens nog *Edo Brungersma*, in 1543 vermeld tezamen met *Tjaert Brongersma* als gegoed te Kollumerzwaag, en *Jan Brungersma*, landeigenaar in Uiterdijksterkluft bij Kollum in 1553. De overeenkomst van de namen *Brunger(sma)* en *Iwel/Euwe* kunnen nog eenvoudig aan het toeval geweten worden.

Nog opvallender is echter het feit dat enkele *Brungersma*'s gegoed waren te Ewer. Het gaat daarbij om *Brunger Brungersma*, geb. ca. 1510, overl. vóór 1557,¹⁴ tr. *Eeme Tjaersma*, wonend te Ewer in 1558.¹⁵ Volgens het *Stamboek van den Frieschen adel*, I, p.231, woonde *Brunger* in de Marne in de

12 Aldus de kroniek van Sicke Benninge (*Analecta medii aevi*, M. Brouërius van Nidek ed. (Middelburg 1725) 46). Zie ook: 'Kroniekje van Groningen, uit de 16de eeuw', W. Zuidema ed., in: *Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht* (1889) 119. In het aldaar genoemde kroniekje Koning worden zij genoemd: 'Jarch ter Borch hovellinck to Warffhuesen ende Iwe to Ewer'. Bij Worp Tyaerda van Rinsumageest, *Vijfde boek der kronijken van Friesland* (Leeuwarden 1871) 22, heten zij 'Jarich ten Burgh ende Ewo toe Eusum [sic] heerschappen met veel andere huysluyden'.

13 R.A.G., Verzameling van afschriften, R.F. 1497.40.

14 R.A.G., H.J.K., inv.nr. 52, p.330.

15 *Brongers Geboekt*, p.487.

Groninger Ommelanden en was hij getrouwd met *Eene* of *Eeme Tjaersma*, die na *Brungers* dood hertrouwde met *Benne van Jeltinga*. De grafzerk van dit laatste echtpaar te Buitenpost¹⁶ meldt dat heerschap *Benne van Jeltinga* overleed op 5 mei 1577 en zijn vrouw *Iv^t Eene van Tyaersma*, weduwe van *Io^t Evert Leuwe*, in 1575. De wapens geven aan dat haar moeder een *Panser* (uit Vierhuizen, ook in de Marne) was. Hoe dan ook, hieruit blijkt dat zij onmogelijk in tweede huwelijk met *Brunger Brungersma* te Ewer getrouwd kan zijn geweest. Het zal dan ook wel een eerste huwelijk geweest moeten zijn, waarna zij hertrouwde met (de verder onbekende) *Evert Lewe* en tenslotte met *Benne van Jeltinga*. Op 11 april 1558 verkoopt *Eeme*, weduwe van *Brunger Brungersma*, een rente uit haar goederen over aan de kinderen van wijlen *Johan Teens* en *Anne*. Volgens een dorsale aantekening is deze rente op 18 maart 1585 afgelost uit de verkochte goederen van *Tammo van Borck*.¹⁷ Dochter van *Brunger* was dus in elk geval *Aucke Brungersma*, vermeld 1568-1585, tr. *Tammo van Borck*, te Ewer, vermeld 1568-1579, overl. vóór 1585, zoon van *Willem van Borck* en *Anna Vuyst*. Uit *Tammo's* broer *Johan van Borck* en diens vrouw *Evert Volens* stamt de adellijke familie Van Borck, uitgestorven ca. 1722.

Zij verkopen in 1568, 1574, 1578, 1579 en 1582 renten uit hun land te Ewer, dat zij in de laatstgenoemde vier jaren ook bewoonden. In 1579 betreft dit een verkoop aan juffer *Miencke Pansers* (dochter van *Luel Panser* en *Golde Canter*), een familielid dus van de moeder van *Eeme*. Uit het huwelijk van *Aucke* en *Tammo* stammen twee zonen, *Willem* en *Bronger van Borck*, vermeld in 1598, van wie verder geen nageslacht bekend is.

Eveneens gegoed in de Marne was een iets jonger lid van de familie *Brungersma*, namelijk *Julcke Brongersma*, geb. ca. 1520, overl. vóór 1574, tr. 1° *Sepck* (*Yelcke Brongersma* en zijn kinderen bij wijlen *Sepck* worden vermeld in Kollumerland in 1566); 2° vóór 1557 *Biwe Hidding*.¹⁸ Hij was bewoner van Galckemaheerd te Vierhuizen in 1568. *Julcke* wordt met zijn kinderen (blijkbaar uit het eerste huwelijk) vermeld in 1558 tussen Kollum en Kollumerpomp. Hij is wellicht identiek met *Jencke Brongersma*, in 1543 vermeld. Zijn kinderen zijn, uit het eerste huwelijk: *Mr. Bronger Brongersma*, grietman te Kollumerland, tr. 1° *N.N.*; tr. vóór 1593 (2°?) *Tietke Pieters*; tr. 1607 (3°?) *Teelke Hopper*, en uit het tweede huwelijk: *Biwe Brungersma*, tr. *Jan Pellenrock* (te Groningen, vermeld 1586-1595). Ook hier dus weer de verbinding tussen Achtkarspelen en Kollumerland en de Marne.

16 *Grafschriften tussen Flie en Lauwers*, 1, nr. G 35.

17 R.A.G., H.J.K., inv.nr. 272.

18 *Brongers Geboekt*, p.375.

Verwarrend genoeg vinden we eveneens in het derde kwart van de zestiende eeuw een naamgenoot van *Julcke* in Groningen terug: *Julcke Brongersma*, geb. ca. 1535, redger te Aduard, overl. 18 jan. 1576, begr. Den Ham, tr. *Welmoet Allers*, overl. 12 maart 1573, begr. Den Ham, uit welk huwelijk een zoon *Brunger Brongersma*, burger te Leeuwarden.¹⁹

Uit deze opsomming blijkt duidelijk dat er een familierelatie tussen al deze *Brongersma*'s moet zijn geweest, hierop wijzen zowel de voornamen als de wapens. Steeds weer keert de relatie tussen Friesland (Achtkarspelen) en de Marne terug.

Een laatste reden om verwantschap met de familie *To Ewer* te suggereren is ten slotte dat deze familie goederen in Zuidhorn bezat. In de scheiding tussen *Ayle Her Alma* en *Iwe to Ewer* in 1476 is immers sprake van *Iwes* land aldaar. In Zuidhorn ontmoeten we halverwege de 16de eeuw twee leden van de familie *Brongersma*, van wie de grafzerken twee jaar geleden teruggevonden zijn: van *Boele Brongersma*, te Zuidhorn, vermeld 1540, grietman van Langewold (1563, 1572), overl. 1572/79, en *Brunger Brongersma*, te Zuidhorn, vermeld 1540, begr. Zuidhorn.²⁰ Het is niet uit te sluiten dat *Brunger Brongersma* te Zuidhorn en die te Ewer dezelfde persoon zijn. In de protocollen van de Hoofdmannenkamer van 1540-1560 treffen we *Brunger Brongersma* in duidelijk Langewolder context aan in 1542, 1544, 1545, 1547 en 1553.²¹ Daarna treffen we *Brunger Brongersma* te Ewer aan in 1557.²² Na 1553 komen we geen *Brunger Brongersma* in Zuidhorn meer tegen, wat erop lijkt te wijzen dat hij tussen 1553 en 1557 naar Ewer is verhuisd en daar in 1557 of 1558 overleed. Wel is opvallend dat hij in Zuidhorn begraven werd, maar het is natuurlijk niet uitgesloten dat hij na zijn dood bij een eerder overleden vrouw is bijgezet.

Dit overzicht laat nog vele vragen onbeantwoord. Als *Brunger to Ewer* inderdaad een stamvader van bovengenoemde *Brongersma*'s is, dan is het opmerkelijk dat de familie rond 1540 in Friesland al zo uitgebreid was. Dat is de voornaamste reden dat ik nog aarzel om de relatie definitief te leggen. Ik ben er echter van overtuigd dat nader onderzoek, met name in Friese bronnen, meer boven water brengt waardoor deze hypothese getest kan worden.

19 *Brongers Geboekt*, p.200.

20 *Groninger kerken* 17 (2000) 89 en Ru Brongers, De onderste steen boven, *BRUNJA* 45.10/11.

21 R.A.G., H.J.K., inv.nr. 52, pag. 20, 51, 77, 111, 228 en 271.

22 R.A.G., H.J.K., inv.nr. 52, pag. 330.